

OSKUSSÕNASEADJA ABIMEES

Tiiu Erelt. Terminõpetus. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007. 470 lk.

2007. aastat võib eesti oskuskeelekorralduses mitmel põhjusel pidada pöördeliseks. Haridus- ja teadusministeeriumi rahalisel toetusel sai virgutust kogu eesti terminoloogia valdkond, terve aasta vältel tegutses usinalt terminoloogiatoõ korraldamise komisjon, kes jagas toetusi terminikomisjonidele, oluliste terminisõnastike koostamisele, terminoloogiaõppele kõrgkoolides, terminoloogiaseminaride korraldamisele, kinnitas terminoloogiasipendiumide saajad ja tegi palju muudki kasulikku. Kõige tähtsamana sai valmis eestikeelse terminoloogia toetamise viieaastane programm (2008–2012), mis nüüd jõustununa jätkab oma õilsat ülesannet aidata kaasa eesti keele kui teaduskeele, kui täpse tunnetusvahendi püsimisele.

Muuhulgas sellesama toetusega ilmus Tiiu Erelti raamat eesti terminiloomest. (Põhitoetuse andis sama ministeeriumi programm „Eesti keel ja rahvuslik mälu“.) Soodsamat aega ilmutamiseks annab ilmselt otsida. Iga oskussõnade looja, terminikomisjoni liige, lihtne terminihuviline saab nüüd põhjaliku ja ajakohase ülevaate sellest, mis on oskuskeel ning kuidas termineid luua. Tudeng saab käepärase õppevahendi ja õppejõud põhjaliku, viidete-ga varustatud loengukonspekti. Viimast saan nüüd ka oma kogemusele toetudes kinnitada, sest varem Tartu Ülikoolis oskuskeelekorralduse kursust lugenud Tiiu Erelt loobus sellest ja see kohustus langes siinkirjutajale.

Tiiu Erelt on varem, 1982. aastal avaldanud raamatu „Eesti oskuskeel“. Esmapilgul on uus raamat eelmise ajakohastatud väljaanne. Niisugune iseloomustus oleks siiski kohatult eksitav.

Esiteks on raamatu maht kasvanud rohkem kui kahekordseks: „Eesti oskuskeeles“ oli 216 lk, nüüdses on 470 lk. Teiseks on peaaegu kogu näitestik uuendatud (seda tingib mh mõjukeelte vahetumine, s.t vene näidete asemel on aktuaalsemad inglise näited). Kolmandaks on viidatud võimalikult uutele terminoloogiateemalistele allikatele, käsitlustele, diskussioonidele, ja kuigi raamatust leiab löike, mis on muutmatult üle võetud eelmisest väljaandest, on siiski põhjust pidada seda täiesti uueks teoseks, mis on eelmisega seotud eeskätt sama autorinime, sama teema ja sama ilmavaate kaudu. Erineb ka uue raamatu pealkiri, mis toonitab keskendumist oskussõnale kui terminoloogias keskele mõistele.

Autor ise määratleb raamatu eesmärgiks pakkuda kasulikke üldteadmisi eesti oskussõnavara arendamiseks ja anda ülevaade eesti oskuskeeleeõpetusest. Rõhk on siin sõnal *eesti*, sest kui terminoloogia käsiraamatuid on maailmas palju, siis eesti spetsialist vajab oma eriala keele üle mõtlemiseks ikkagi eestikeelset, eesti ainestikul põhinevat ja eesti oskuskeeleeõpetuse sees sündinud raamatut.

Raamatu sissejuhatuses on vaadeldud terminoloogia enda mõistet, vaetud oskuskeele ja üldkeele vahekorda, termini olemust ning termini ja mõiste suhet. Need on kõik hästi tähtsad teemad, kuid Tiiu Erelt ei ole neil liiga pikalt peatunud, sest tähtsam on asuda asja enda juurde, s.t rääkida eesti oskussõnavarast. Oluline on märkida, et ära on toodud kõik levinumad vaated, jälgitud nende arutluskäiku, lastes lugejal sageli ise järeldusi teha. Eriti üld- ja oskuskeele vahekord on jätkuvalt aktuaalne teema ja siingi on viidatud uuema aja diskussioonidele. Mõiste ja termini enda käsitelu on aga valdavalt

referatiivne, autor ei võta alati seisukohta, millist käsitlust ta ise pooldaks.

Järgmisena leiavad käsitlust terminoloogia igihaljad teemad, millega iga terminilooja kohe alguses kokku puutub: kas termin peab olema sisult motiveeritud või võib olla arbitraarne (sage li tehnik), kas on lubatav kasutada ühe mõiste jaoks mitut terminit, kas üks termin võib olla mitmetähenduslik, kas eelistada võõrsõnu või omasõnu, jne. Kõigil neil juhtudel on nii, et tuleb leida paindlik tasakaal ja arvestada eri lähenemiste voorusi ja puudusi. Motiveeritud termineid on hõlbus kasutada, sest nad sobituvad juba olemasolevasse süsteemi, nende puuduseks on aga sageli kohmakas vorm, pikkus vm. Ideaalis tähistab üht mõistet üks termin, ent praktikas on sageli otstarbekas lubada sünonüüme, autor sõnastab kokkuvõtlikult ka lubatava sünonüümia juhtumid, millest kõige tavalisemad on omasõna-võõrsõna paarid (sellised, nagu *osastav* = *partitiiv*) ja põhitermin koos argivastega (*transformaator* = *trafo*). Et oskuskeel on kirjakeele allkeeli, siis on paratamatu, et oskussõnal võib olla mitu tähendust, ent need ei häiri niika, kui neid tähendusi kasutatakse hästi eristatavas kontekstis.

Vahest kõige õpetlikum osa igale terminiloojale on raamatus terminite allikate ja saamisviiside tutvustus. Siin on hästi näitlikult ette antud kõik eesti oskussõnaloomes kasutatud mallid (sõnade liitmine, tuletus, sõnale uute tähenduste andmine, tehiskeelendi loomine, teistest keeltest laenamine jne). On sümpaatne, et kõikjal rõhutab autor mõõdutunnet, ühtegi moodustusviisi ei tohiks lausa kõrvale jätta.

Omaette peatükis on vaadeldud termini keelenormile vastavust ortograafia, ortoepia, morfoloogia, tuletuse ja sõnade liitumise seisukohalt. Hästi ülevaatlikud on peamiste liidete tutvustused. Lugeja eest ei jää varjatuks ka liitsõnade täiendosa omastavalise ja nime-

tavalise liitumise keerdküsimused. Nende kahe tüübi eristamine nõuab kõvasti peamurdmist enamikus terminikomisjonides. Lihtsate lahenduste leidmine ei ole siin parimagi tahtmise juures võimalik. Autor on rõhutanud, et kuigi oskuskeeles on võimalik järgida erialakokkuleppeid, mis üldkeelsest tarvitusest lahknevad, ei tohiks vastuolusid siiski suureks ajada, sest oskuse ja üldkeelega piirid on paratamatult hajunud ning vastuolulised reeglid raskendavad kirjaoskuse omandamist.

Tähtis teema on keelte vastastikune mõju terminiloomes. See on ajas muutlik nähtus, ja kuigi praegu on tavaks viidata inglise keelele, on Tiiu Erelt põhjalikumalt käsitlenud ka saksa, vene ja soome keele mõjul tekkinud suundumusi ja hälbeid.

Raamatu lõpuosa moodustab oskussõnastike käsitlus, nende eri tüüpide tutvustus koos vormistusnäidetega.

Eesti oskuskeelekorraldus vaatav sellest raamatust vastu omanäolisena, soliidse ja elujõulisena. Meil toimib terminiloomes mõneti teistes vormides kui näiteks Soomes või Lätis. Esiialgu puudub meil Soome terminoloogiakeskuse sarnane keskne organisatsioon, kuhu koonduks kogu vastav oskusteave, kuigi arengut selles suunas võib näha. Meil ei ole ka Läti-sarnast kesket komisjoni, kes peaks kogu oskussõnavara heaks kiitma. Seeasemel on meil vilkad terminikomisjonid, kes paljuskini seni tegutsenud vabatahtlikult, oma erialakeele edendamise nimel. Samuti on üksiküritajaid. Sellise tegutsemisvormi vooruseks on, et iga algatus on teretulnud ja et keegi ei tohiks end tunda ahistatuna, puuduseks aga ebaühtlus nii erialade ammendamise kui ka kvaliteedi mõttes. Terminisõnastike kasutaja ei oska neid kriitiliselt hinnata. Tiiu Erelti „Terminiõpetusega” põhjalikult tutvunu peaks aga suutma märksa selgemalt tajuda süstemaatilise, eesti oskuskeelekorralduses oma

otstarbekust tõestanud terminiloome erinevust juhuslikust ja mehaanilisest vastendamisest.

1980. aastatel pärast „Eesti oskuseele” ilmumist oli eesti terminiloomes küllaltki aktiivne aeg. Vahest võib nüüdki loota, et „Terminiõpetuse” ilmumine jääb tähistama lõplikku ülesaa-

mist 1990. aastate algupoole kaosest. Igatahes peab see raamat olema iga terminikomisjoni töölaual ja saama käsiraamatuks kõigile, kes oma eriala keele eest hea seisavad.

PEETER PÄLL